

Boommarters zoeken het moeras op

De boommarter trekt steeds verder naar het westen, van de droge zandgronden naar de natte moerasbossen van de Oostelijke Vechtstreek. Dit blijkt uit onderzoek, uitgevoerd met fotovallen en de enthousiaste inzet van 24 vrijwilligers.

Tekst Jelle Harder

BOOMMARTER (MARTES MARTES)

- * Lijf: 40-60 cm, staart: 25 cm
- * Gewicht: vr. 1,1 kg; mn. 1,6 kg
- * Werptijd: maart – mei
- * Aantal jongen: 1 – 4
- * Leeftijd: 4 – 7 jaar
- * Aantal in Nederland: 350 – 500

De boommartar (*Martes martes*) heeft zijn kerngebieden in ons land op de droge zandgronden van Drenthe, de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug. Dat zijn streken met veel oude dikke bomen. De gedachte was altijd dat de veel nattere Vechtstreek niet geschikt is voor deze marterachtige. Waarnemingen ontbraken dan ook, tenminste, tot voor kort.

Onder leiding van Landschap Noord-Holland hebben vrijwilligers in 2010 onderzoek gedaan naar de verspreiding van de boommartar in de Oostelijke Vechtstreek. De doelstellingen van het onderzoek waren al snel duidelijk: meer weten over de verspreiding, voortplanting en het overdragen van kennis van boommartaronderzoek.

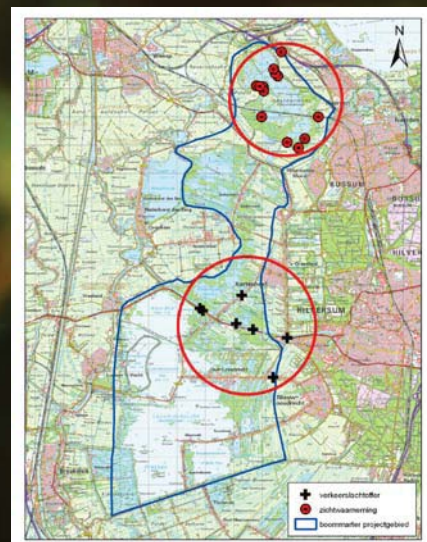
Voor het onderzoek zijn alle bekende waarnemingen verzameld. Uit de jaren tot 2006 zijn uit het onderzoeksgebied slechts vijf waarnemingen bekend. Van 2006 tot en met 2009 is er sprake van een duidelijke toename. Uit die periode kwamen twintig meldingen binnen, waarvan dertien zichtwaarnemingen in of vlakbij het Naardermeer. De overige waarnemingen bestonden uit verkeersslachtoffers, waarvan veruit de meeste in Kortenhoef vielen. In Kortenhoef werden vijf van de zes dode marters aangetroffen langs de drukke Vreelandseweg (N201).

VOORTPLANTINGSTIJD

Om er achter te komen of en waar boommarters zich ophouden, is het goed iets te weten over hun leefwijze en dagritme. Boommarters zijn vooral actief in de donkere uren van de dag. In de dekking van de duisternis zoeken ze hun jachtgebied af op zoek naar voedsel. Door deze leefwijze zijn ze niet gemakkelijk te ontdekken. Zie je een boommartar overdag, dan is het niet zelden een verkeersslachtoffer. Daarmee wordt wel duidelijk dat de soort in die omgeving aanwezig is. De grootste kans op een waarneming van een levende boommartar is er tijdens de voortplantingstijd. In de periode april tot juni jagen de vrouwtjes vaker overdag om voldoende energie te ontwikkelen voor de productie van de moedermelk. Later trekken ze er met de jongen op uit op zoek naar voedsel. Ook dat kan overdag plaatsvinden. Boommarters maken graag gebruik van grote holtes in bomen, vaak gemaakt door zwarte en groene spechten. Ze gebruiken die plekken als slaapplek maar ook om hun jongen in te werpen. Bij gebrek aan goede holen worden ook wel oude roofvogelnesten gebruikt.

FOTOVALLEN

Het ontdekken van boommarters is dus niet zo gemakkelijk, vaak een toevalstreffer. Dat maakte dat onderzoek aan deze soort lang heel veel tijd kostte. Sinds een jaar of vijf zijn er zogenaamde 'fotovallen' in gebruik waar-

Onderzoeksgebied Oostelijke Vechtstreek, met alle zichtwaarnemingen en verkeersslachtoffers van boommarters in 2006 t/m 2009.

mee boommarters, maar ook andere dieren, op foto en video vastgelegd kunnen worden. Een fotoval is een kleine camera die aan een boom wordt bevestigd. Het toestel reageert vervolgens op beweging en/of warmte van een dier. Er kunnen zowel foto's als video-opnamen mee gemaakt worden. Overdag zijn de opnamen in kleur en 's nachts zijn het infrarood beelden. Het apparaat kan dus 24 uur per dag dienst doen. Voor onderzoek is het nu niet meer nodig zelf uren lang ergens stil te gaan zitten. Bij controle van de camera wordt het SD kaartje ter plekke bekeken met de laptop of een losse display.

HONING EN VIS

Het project is uitgevoerd met 24 vrijwilligers die via een oproep in de Gooi- en Eemlander zich hebben aangemeld. Ook vier medewerkers van Natuurmonumenten deden mee. In mei 2010 is er eerst een introductieavond gehouden waarop het onderzoek werd toegelicht en informatie over het leven van boommarters werd gegeven. Een paar dagen later is instructie gegeven over het gebruik van de fotovallen met toebehoren. Aansluitend werd hiermee zelf geoefend. Later in het onderzoek is er een tussentijdse evaluatieavond gehouden en aan het einde van het veldwerk een slotavond waarbij de voorlopige resultaten zijn gepresenteerd. Om het onderzoek uit te voeren zijn 21 fotovallen gekocht. De deelnemers zijn in zeven groepen verdeeld met per groep drie fotovallen. Iedere groep kreeg een onderzoekslocatie toegewezen.

In vrijwel alle gevallen lukte het de camera's daar te plaatsen waar dat gunstig leek. Op twee tot drie meter voor de camera werd een blok hout opgehangen waarop pindakaas als voedsel werd gesmeerd. Later is hieraan honing, vis en fruit toegevoegd. Op het

Met spanning bekijken de vrijwilligers het fotokaartje op de laptop. Beeld Caroline Hof.

houtblok en daar vlakbij werden druppels visolie als lokstof aangebracht. Deze olie verspreidt een vislucht die boommarters en ook andere zoogdieren verleidt om naar die plek te gaan. Al het veldwerk is gedaan van half mei tot half augustus. Voor de controle van de camera's werden de locaties eenmaal per week bezocht. Na minimaal drie weken werden de camera's verplaatst naar een ander deel van het onderzoeksgebied.

ANKEVEEN

In het onderzoek zijn vijf deelgebieden onderscheiden: Naardermeer, Ankeveen, Kortenhoef, Loosdrecht en de Breukeleveense eendenkooi.

Zeer verrassend was het dat de eerste foto van een boommarker al vier dagen na plaatsing van de camera werd gemaakt. Die foto was gemaakt in Ankeveen, waar voor zover bekend nog nooit met zekerheid een boommarker was waargenomen. Bij de uitwerking van alle gegevens zou later blijken dat de kans op een boommarkerscore in de regel binnen tien dagen te verwachten is, als er tenminste boommarters aanwezig zijn.

Uiteindelijk zijn met behulp van de fotovalen op acht van de dertien onderzoekslocaties boommarters vastgesteld. Aan de hand van alle analyses wordt aangenomen dat er minimaal twaalf verschillende boommarters in het gebied zitten en mogelijk zelfs zestien. De gegevens laten ook zien dat er op zeker één locatie voortplanting is geweest en waarschijnlijk op drie andere locaties ook.

Het is nu duidelijk dat boommarters zich aan het vestigen zijn in de nattere delen van Nederland. Kennelijk is de stand in de kerngebieden zo hoog dat de dieren op zoek zijn

naar nieuwe gebieden om die te koloniseren en daarbij ook buiten hun oorspronkelijke biotoop komen.

VOEDSELAANBOD

Bij ons onderzoek in de Oostelijke Vechtstreek viel het op dat de boommarters niet alleen 's nachts maar ook vaak bij daglicht actief waren en met fotovalen werden vastgelegd. Dit dag- en nachtritme in de Vechtstreek is vergeleken met het lopende onderzoek van Ruud van den Akker in het Ridderoordse bos bij Bilthoven.

Bij de 'moerasmarters' zien we een grote, enigszins gelijkmatige spreiding over een etmaal in bezoeken aan de voerplaatsen. De piek ligt tussen 06.00 en 09.00 uur en tussen 15.00 en 18.00 uur. Bij de 'bosmarters' is de spreiding veel minder gelijkmatig.

DE FOTOVAL

In principe is een fotoval te beschouwen als een fotocamera met fixed focus maar zonder sluitknop. De 'sluiter' wordt op afstand bediend door beweging en warmte. Een sensor registreert, in ons geval, een bewegend warmbloedig dier, waarop de fotoval reageert door het maken van foto's of afhankelijk van de instelling een stukje video.

De eerste fotovalen waren uitgerust met een fotorolletje, tegenwoordig werken ze allemaal met een geheugenkaartje. Bij voldoende daglicht worden de foto's opgeslagen in kleur, in het donker wordt automatisch overgeschakeld op 'flitslicht'. Onder flitslicht wordt hier verstaan zichtbaar licht, zoals dat geproduceerd wordt door een normale fotocamera, of infrarood (IR) licht. De meeste eerste generatie fotovalen beschikten over zichtbaar licht. Dit heeft grote voordelen omdat de foto's altijd in kleur zijn, waardoor de foto's scherper zijn dan IR opnamen en details zoals de beftekening van marters, beter beoordeeld kunnen worden. Uit uitgebreide proefnemingen blijkt dat zichtbaar flitslicht, evenals bliksem, geen zichtbare verstoring veroorzaakt bij dieren o.a. das, boommarker en vos. Op rood oplichtende ledjes reageren deze dieren wel, terwijl op infrarood licht van 960 nm geen gedragsverandering wordt waargenomen.

Fotoval type Dörr Boly Guard 5,0 MP IR, kortweg Boly genoemd. Zowel foto als videostand is mogelijk. De prijs ligt rond de € 160,00 exclusief SD kaartje van 2 GB en batterijen.

De meeste activiteit is daar tussen 18.00 en 06.00 uur met een piek tussen 21.00 en 24.00 uur. De vraag is natuurlijk hoe de verschillen in dag- en nachtritme tussen die twee gebieden te verklaren zijn. Kort gezegd vermoeden wij dat het voedselaanbod (vooral muizen) in de natte Vechtstreek veel geringer is dan in het bosgebied. De marters moeten kennelijk langer actief zijn om aan voldoende voedsel te komen voor zichzelf en hun jongen.

HOUTSNIP

Behalve boommarters verschenen er ook andere zoogdieren en vogels voor de fotovalen. Ze kwamen vrijwel zeker af op de vislucht van de olie en het neergelegde voedsel. Zo zagen we haviken, buizerds, houtsnippen, dassen, vossen en veel reeën. Een bijzondere waarneming was die van een otter! Een mooi nevenresultaat van het project.

Samenvattend kan gezegd worden dat de twee belangrijkste doelstellingen gehaald zijn: Er is meer duidelijkheid over boommarters in dit veengebied en het is nu vastgesteld dat ze zich er kunnen voortplanten. Daarnaast is er veel kennis overgedragen aan een groep nieuwe enthousiaste vrijwilligers, zonder wie dit resultaat niet bereikt zou zijn. De vrijwilligers hebben zich nu verenigd tot de Marterwerkgroep Gooi en Vechtstreek. Ze zijn al volop bezig met allerlei nieuwe onderzoeken.

Jelle Harder (j.harder@landschapnoordholland.nl) is projectleider bij Landschap Noord-Holland. Het uitgebreide rapport over het onderzoek in dit artikel is te downloaden via www.landschapnoordholland.nl/zakelijke-diensten

LITERATUUR

Tuitert, A. H., E. van Maanen, R. Messemaker & H.A.H. Jansman, 2009. Boommarters in de kop van Overijssel. Natuur en Milieu Overijssel. Harder, J., 2011. Boommarters in de Oostelijke Vechtstreek. Tussen Duin & Dijk, 10-1: 12-15